

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
The Journal of International Turkish Language & Literature Research

Sayı/Issue Özel Sayı 1 (Ekim/October 2023), s. 511-523.
Geliş Tarihi-Received: 14.09.2023
Kabul Tarihi-Accepted: 15.10.2023
Araştırma Makalesi-Research Article
ISSN: 2687-5675
DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.1360123

Anadolu Halk Kültüründe Şahmeran, Günümüz Türk Çini / Seramik Sanatına Yansımaları

Shahmeran in Anatolian Folk Culture, Reflections on Today's Turkish Tile/Ceramic Art

Figen İŞIKTAN*

Öz

Tarihsel süreç içerisinde birçok farklı medeniyet ile iletişime giren Türk kültürü, dünyanın önemli kültürlerinden biri haline gelmiştir. Bu zengin kültürel birikim Anadolu'da geçmişten günümüze varlığını sürdüren halk söylencelerini de içermektedir. Bunlardan birisi de Şahmeran söylencesi olup Anadolu halk kültüründe önemli bir yere sahiptir. Yörelere göre farklı yorumları olmakla beraber bazı temel özellikleri değişmeden süregelmiştir. Bu bağlamda Şahmeran genellikle bilge iyicil yaşlanmayan başı insan gövdesi yılan ve çoğunlukla da kadın olarak tasvir edilirken ölüncü ruhunun kızına geçeceğine inanılmaktadır. Kültürün her alanında etkili olan bu söylencelerin sanat alanında da yaratıcılığa etkisi hiç kuşkusuz kaçınılmaz olacaktır. Bu çalışmada, Anadolu halk kültüründe var olan Şahmeran söylencesinin halk sanatındaki imgesel kullanım alanları ve bu kültürel sembolizmin önemi, günümüz Türk sanatına özellikle de seramik/çini sanatı alanına yansımaları ele alınacaktır. Şahmeran söylencesinden yola çıkarak eser üreten günümüz sanatçıları belirlenerek çeşitli kaynaklardan ve internet siteleri üzerinden araştırılacak, bu söylencenin eserlerine ne şekilde yansıtılmış olduğu incelenecektir. Anadolu değerleri ve kültürünün çağdaş yansımalarının araştırılması, cumhuriyetimizin yüzüncü yılına ulaştığımız süreçte değerlerimizin unutulmadığının, günümüz sanatında da yaşamaya devam ettiğinin belirlenmesi ve belgelenmesi adına önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Anadolu halk söylencesi, halk sanatı, Şahmeran, seramik ve çini sanatı.

Abstract

Turkish culture, which has been in contact with many different civilizations throughout the historical process, has become one of the important cultures of the world. This rich cultural accumulation also includes folk legends that have survived in Anatolia from past to present. One of these is the legend of Shahmeran, which has an important place in Anatolian folk culture and although it has different interpretations depending on the region, some of its basic features continue unchanged. In this context, Shahmeran is generally depicted as wise, benign, ageless, with a human head and a snake body, and mostly a woman, and it is believed that when she dies, her soul will pass to her daughter. These myths, which are effective in every field of culture, will undoubtedly have an inevitable impact on creativity in the field of art. In this research, the imaginary usage areas of the Shahmeran myth, which exists in Anatolian folk culture, in folk art and the importance of this cultural symbolism, and its

* Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Seramik Bölümü, e-posta: fisiktan@akdeniz.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3869-9649.

reflections on today's Turkish art, especially in the field of ceramics/tile art, will be discussed. Today's artists who produce works based on the Shahmeran myth will be identified and researched from various sources and websites, and how this myth is reflected in their works will be examined. Researching the contemporary reflections of Anatolian values and culture is important in order to determine and document that our values have not been forgotten and continue to live in today's art as we reach the centenary of our republic.

Keywords: Anatolian folk myths, folk art, Sahmeran, ceramics and tile art.

Giriş

Efsane kelimesi, *Türk Dil Kurumu Güncel Sözlük*'te; "eski çağlardan beri söylenegelen, olağan üstü varlıkları, olayları konu edinen hayalî hikâye; söylence" olarak tanımlanmaktadır. Mitoloji ise "...Batı dillerine Fransızca veya geç dönem Latince üzerinden geçmesine karşın Yunanca kökenlidir ve tam karşılığı "efsane anlatmak" tır (Öztürk, 2016, s. 839). Anlatılan efsaneler (söylenceler) aynı inançlara sahip insan topluluklarının ortak bir kimlik oluşturmasını sağlamaktadır.

Türkler tarih boyunca birçok devlet kurmuş ve çok çeşitli medeniyetler ile kültürel iletişim içine girmiştir. Bu zengin kültürel birikim Anadolu kültüründe geçmişten günümüze varlığını sürdüren halk söylencelerini de içermektedir. Bunlardan birisi de Şahmeran söylencesidir. Kültürün her alanında etkili olan bu söylencelerin sanat alanında yaratıcılığa etkisi hiç kuşkusuz kaçınılmaz olacaktır.

Bu araştırmada, Anadolu halk kültüründe var olan Şahmeran söylencesinin halk sanatındaki imgesel kullanım alanları, bu kültürel sembolizmin önemi ve çağdaş Türk sanatına özellikle de seramik/çini alanına yansımaları ele alınmıştır. Çalışmada, Şahmeran söylencesini eserlerinde kullanan önde gelen çağdaş sanatçılar belirlenerek çeşitli kaynaklardan ve internet siteleri üzerinden araştırılmış, bu söylencenin eserlerine ne şekil de yansıtılmış olduğu incelenmiştir. Bu bağlamda; ilk olarak eserlerdeki form özellikleri ki bunun içinde geleneksel ve sembolik öğeler örneğin altı yılan ayak, güzel bir kadın başı, taç, boynuz, bitki çiçek, yılan kuyruk, pullu deri vb. ele alınmış olup ikinci olarak ise Şahmeran söylencesinin kavramsal olarak yansımaları araştırılmıştır.

Anadolu değerlerinin, kültürünün çağdaş yansımalarının araştırılması kültürümüzün unutulmadığının günümüz sanatında da yaşamaya devam ettiğinin belirlenmesi adına önemlidir.

1. Anadolu Halk Kültüründe Şahmeran Söylencesi

"Şahmeran" veya "Şahmaran" olarak bilinen söylence Anadolu halk kültüründe hala güncelliğini sürdürmekte olan önemli bir sembolik anlatıdır.

Şahmeran kelimesi *Türk Dil Kurumu Güncel Sözlük*'te: "Başı insan, gövdesi yılan biçiminde olduğuna inanılan efsanevi yaratık" olarak tanımlanmaktadır. Farsça şāh+ mārān kelimesinden Türkçeye geçmiştir. Şah: yönetici, mar: yılan, maran ise çoğul yani yılanlar anlamındadır.

Türk mitolojisinde "yılan, Eski Türklerde sağlık ve mutluluk sembolü olarak kullanılmış, Türk hikâyelerinde 'bilge' olarak tasvir edilmiştir" (Biray, 2013, s. 97). Türk mitolojisinde geçen yılan adlarından birisi olan "Şahmaran: (< şah-ı maran). Yer altında yaşayan, akıllı ve iyi niyetli maranların başı Şahmaran ecedir. Hiç yaşlanmaz. Ölünce ruhu kızına geçer (er + büke)" (Biray, 2013, s. 98).

Şahmeran ile ilgili anlatıların kaynağı Türk edebiyatında önemli bir yere sahip olan Farsça *Camasbnâme* adlı esere dayanmaktadır. "Türkçedeki en önemli *Câmasbnâme* çevirisi XV. yüzyıl şairlerinden Mûsâ Abdi'ye aittir" (Çağlar, 2014, s. 39).

Şahmeran ve Camsab söylencesi, Şahmeran ve Lokman söylencesi, Şahmeran ve Tarsus Kralı söylencesi gibi Mardin, Tarsus, Adana civarında yaygın olarak ve farklı ifadelerle anlatılmakta olan Şahmeran söylencesi uzun yıllardır halk kültüründe varlığını sürdürmektedir. Anadolu halk kültüründe önemli bir yere sahiptir ve yörelere göre farklı yorumları olmakla beraber bazı temel özellikleri değişmeden süregelmektedir. Bu bağlamda Şahmeran genellikle bilge, iyicil, yaşlanmayan, başı insan, gövdesi yılan, yılan şeklinde altı ayağı olan ve çoğunlukla da kadın olarak tasvir edilirken ölünce ruhunun kızına geçeceğine inanılmaktadır. Şahmeran söylencesinin genel anlatımına göre; Camsab adlı bir erkek farkına varmadan yer altındaki yılanların şah-ı olarak bilinen Şahmeran'ı bulmuş ve uzun yıllar onun yanında yaşamıştır. Ailesini özleyince evine dönmek istemiş Şahmeran da onu yaşadığı yeri söylememesi şartı ile değerli mallar vererek göndermiştir. Günün birinde Camsab'ın yaşadığı ülkenin padişahı hastalanmış, iyileşebilmesi için Şahmeran'ın etini yemesi gerektiği açıklanmıştır. Ülkede Şahmeran'ı bulmak ve onu gören olup olmadığını öğrenmek için araştırmalar başlatılmıştır. Söylentiye göre Şahmeran'ı gören kişi suya girdiğinde derisi yılan derisi gibi pul pul olmaktadır. Derisi pul pul olan Camsab kısa sürede yetkililer tarafından tespit edilmiş. Şahmeran'a gönderilen Camsab durumu ona anlatmıştır. Şahmeran Camsab'ın kendisini öldürmesine izin verirken bedenini üç parçaya ayırmasını birincisini vezire ikincisini padişaha yedirmesini üçüncüsünü de kendisinin yemesini istemiştir. Sonuç olarak ise ilk parçayı yiyen vezirin öldüğü, ikinci parçayı yiyen padişahın iyileştiği, üçüncü parçayı yiyen Camsab'ın ise Şahmeran'ın bilgeliğine ve zekâsına sahip olduğu ifade edilmektedir.

"Şahmaran anlatılarının kaynağını yüzde yüz bir doğruluk payı ile ortaya koymak mümkün olmasa da Anadolu kültür geleneğinde arkaik dönemlerden günümüze süzülerek gelmiş, yılanın tanrısal bir öge olarak algılandığı döneme ait inanış öğelerini semboller aracılığıyla modern dünyaya taşıyan bir anlatı olduğu söylenebilir" (Çağlar, 2014, s. 51). Halk sanatında, görselleştirilen Şahmeran söylencesine ait imgeler mitlerde yer alan birçok sembolü içermektedir. Halk sanatçıları bu sembolleri ürünlerine işlemektedir.

"Halk sanatı Şahmaran motifleri incelendiğinde; Şahmaran'ın süslü tacında ayın doğurganlık ve bereket sembolü olan hilal, bir ay simgesi olarak... ana tanrıçanın sembollerinden olan, takılarla süslenmiş koçboynuzları da doğurganlığı sembolize eden bir motif olarak karşımıza çıkmaktadır." (Çağlar, 2016, s. 115). "Kadın, su ve ay güçlerinin sembolü olarak karşımıza çıkan inci, kozmolojik ve sihirsel değer taşır; aşkın ve evliliğin sembolüdür." (Çağlar, 2016, s. 109). "İnci kadın yumurtasını sembolize ettiği için dişi ögeyi, koçboynuzları ise spiral formu sebebiyle erkek ögeyi temsil eder" (Çağlar, 2016, s. 115). "Çizimlerde Şahmaran'ın altı ayağının bulunması ise altı sayısının insanın dolayısıyla da doğurganlığın sembolü olmasındandır" (Çağlar, 2014, s. 286). "Şahmaran resimlerinde gördüğümüz bir diğer önemli figür çiçeklerdir. Çiçek ve bitki motifinin kökeni kutsal ağaçlara, ölümsüzlük otu ve yılan ilişkisine kadar dayanan simgesel bir dizi anlamlar taşımaktadır" (Çağlar, 2016, s. 110).

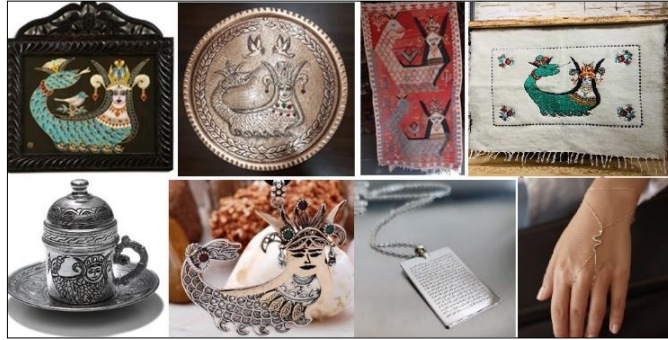
2. Halk Sanatında Şahmeran

Anadolu'da Şahmeran motiflerinin kötülüklerden, yangın ve afetlerden koruyacağına, bereket, uğur ve bolluk getireceğine inanılmaktadır (Sökmen ve Balkanal, 2018, s. 292). "Şahmaran resimleri evlerde genellikle girişte göze çarpan bir yere ya da özellikle misafir odalarında, kapı ya da pencere üstlerinde sergilenmektedir." (Canakay, 2009, s. 27).

Şahmeran söylencesi Türk halk sanatının birçok alanında gözlemlenebilmektedir. Bunlar genellikle cam altı resimleri, bakır işlemeciliği, dokuma, örme/işleme, takı vb. çeşitli uygulamalarda örneklenebilir.

Cam altı resim tekniğiyle yapılmış Şahmeran tablolarının evde bereket sağladığı ve ev halkını hastalıklardan koruduğu inancı nedeniyle Doğu ve Güneydoğu Anadolu yörelerinde tercih edilen bir unsur haline gelmiştir.

Cam altı resim tekniği Mardinli Ebu Burak olarak tanınan Tacettin Toparlı gibi yöresel ustalar tarafından günümüz de sürdürülmeye çalışılmaktadır (Görsel 1.1). Halk yaşantısının bir parçası olan el sanatları, döneminin beğenilerini, ihtiyaçlarını ve kültürel özelliklerini yansıtan en önemli kültürel değerlerdendir. Bunlardan birisi de unutulmaya yüz tutmuş bakır işlemeciliği sanatıdır. Bakır duvar tabakları (Görsel 1.2), tepsiler, bakır kahve fincanları (Görsel 1.5) da yöresel sanatçıların el emeği ile üretilmektedir. Şahmeran motifinin yaşatıldığı Van yöresi kilimleri (Görsel 1.3) Siirt duvar halısı (Görsel 1.4) vb. dokuma ustalarının tezgâhlarında can bulan yine unutulmaya yüz tutmuş el işçiliğine dayalı sanatlardır. Uğur getirmesi ve koruyucu olması inancı nedeniyle Şahmeran motifi yöresel telkâri işlemeciliğiyle üretilmiş takılarda da kullanılmaktadır (Görsel 1.6). Şahmeran dualı kolyeler (Görsel 1.7) hala talep bulmakta ve üretilmektedir. Kullanıcılarının ellerini bir yılan gibi saran yüzüklü bileklikler adını, doğurganlık, bereket ve bolluk kavramlarını içeren ve yılanların şahı olarak bilinen Şahmeran'dan almaktadır (Görsel 1.8).

Görsel 1: Şahmeran motifli halk sanatı örnekleri.

(Üst soldan sağa) **1.** Cam altı resmi (URL-1). **2.** Bakır duvar tabağı (URL-2). **3.** Kilim (Güzel ve Oskay, 2013, s. 566). **4.** Duvar halısı (URL-3).

(Alt soldan sağa) **5.** Bakır kahve fincanı (URL-4). **6.** Telkâri kolye (URL-5). **7.** Şahmeran dualı kolye (URL-6). **8.** Şahmeran yüzüklü bileklik (URL-7).

3. Türk Plastik (Görsel) Sanatlarında Şahmeran

Söylenceler tarihsel süreçte toplumların ihtiyaçlarına göre aktarmalarda, eklemeler ve çıkartmalarla günümüze kadar taşınırlar. Sanatçıların kültürel değerleri/söylenceleri ilham alan çalışmaları geçmiş ile günümüz arasında köprü olmaktadır. Şahmeran söylencesi de çağdaş Türk sanatında birçok sanatçıya ilham kaynağı olmuştur. Kontrast (Afsad) adlı dergide Deniz Koraşlı tarafından yazılan ve 2015 yılında yayımlanan makalede Fikret Otyam'ın resimleri şöyle tanımlanmaktadır. "Onun resimlerinde Türk geleneksel sanatı ürünlerinden camaltı resimlerinin "masal/sahiciliği" vardır. Şahmeran'ın gözleri gibidir genç kadınların gözleri, giysileri rengârenk çiçekler gibidir, yani figürler doğanın bir parçasıdır" (Görsel 2).

Görsel 2: Fikret Otyam (URL-8).

Ümit Aslan resimlerinde, geleneksel Şahmeran söylencesini yeniden yorumlamaktadır. Yılanlardan korunmak amacı ile yapılmış ve bir tılsım niteliği taşıdığına inanılan cam altı Şahmeran resimlerinde bulunan Şahmeran ögesini çağdaş kadın imgesiyle yer değiştirmekte ve genellikle kadın sanatı olarak bilinen kilim dokumacılığında kullanılan motifler ile de ilişkilendirerek ifadeyi güçlendirmektedir (Görsel 3).

Görsel 3: Ümit Aslan (Yıldırım, 2022).

Heykeltıraş Mehmet Aksoy'un Anadolu kültüründen beslendiği Şahmeran konulu birçok çalışması bulunmaktadır. Şahmeran'ın gözyaşı adlı eserinde; "Şahmeran'ın Dramı"nı anlatarak, bir şekilde onun acısına vurgu yapmaktadır. Bu mitolojik öyküde Şahmeran'ın yanında bulunan bir kişi onu ihbar etmiş, sanatçı da insanoğlunun Şahmeran'a yaptığı bu ihaneti, aslında doğaya ihanet edişin sembolü olarak eserinde işlemiştir" (Yılmaz ve Yayan, 2022, s. 15). Bu eserde Şahmeran'ın gözyaşı devir daim yapan bir çeşme formunda tasvir edilmiştir (Görsel 4).

Görsel 4: Mehmet Aksoy (Yılmaz ve Yayan, 2022, s. 15).

Ahmet Güneştekin de Anadolu söylencelerinden ilham alan sanatçılardan biridir. Geleneksel örgüyü kişisel sanat anlayışında var olan dekor unsuruna uygun bir yapısallıkla işlemektedir (Görsel 5).

Görsel 5: Ahmet Güneştekin sergisi (URL-9).

Günümüz çağdaş sanatçıların yer aldığı kamusal sanat sergisi projesi ‘Şahmeran Mardin’ (2020) Zeynep Helvacı yönetiminde gerçekleşmiştir. Heykeltıraş Ayla Turan’ın geleneksel Şahmeran formunu çağdaş anlayış ile harmanladığı iki metrelik polyester Şahmeran heykelleri davetli sanatçılar tarafından yorumlanarak sergilenmiştir (Keskin).

Şahmeran söylencesinin şifacı kimliğine odaklanılan ‘Şahmeran 34’ (2022) sergisi ise İstanbul’un kamusal alanlarında yerini almıştır. Davetli 34 sanatçının yorumu ve imzasını taşıyan eserler Şahmeran’ın hikâyesini anlatmayı hedeflemiştir (Görsel 6). Müzayede satışından elde edilen gelir ile Şahmeran’ın bu kez kız çocuklarına şifa olması amaçlanmıştır. Serginin küratörü Marcus Graf ‘tır (Akkoyun).

Görsel 6: ‘Şahmeran 34’ sergisi (URL-10).

4. Günümüz Türk Seramik / Çini Sanatında Şahmeran

Uluslararası Eskişehir Pişmiş Toprak Sempozyumu kapsamında üretilmiş olan iki ‘Şahmeran’ konulu eser bulunmaktadır. Üretilen eserlerin birincisi seramik mozaik tekniğin de bir heykel, diğeri ise duvar panosu olarak tasarlanmıştır. Bu çalışmalarda geleneksel Şahmeran formu genel olarak korunmuştur. Eserlerde daha çok tekniğe odaklanılmış olduğu tespit edilmektedir. Mozaik ve pişmiş tuğla Anadolu mimarisinde yer alan seramik tekniklerindedir. Mozaik Şahmeran heykeli, Anadolu Üniversitesi öğretim üyeleri Bilgehan Uzuner ve Semih Kaplan ile Afyon Kocatepe Üniversitesi öğretim üyesi Salih Veysel Özel tarafından yapılmıştır (Görsel 7). Tuğla dekorlu Şahmeran duvar paneli ise Anadolu Üniversitesi öğretim üyeleri Bilgehan Uzuner ve eşi Oya Uzuner’e aittir (Görsel 8).

Görsel 7: B. Uzuner, S. Kaplan,V. Özel (URL-11).

Görsel 8: B. ve O. Uzuner (URL-12).

Azize & Azime Önlü ikiz kız kardeşler ve Dokuz Eylül Üniversitesinde biri seramik ve diğeri resim eğitimi almış, sanat yaşamlarını aynı markada sürdürmektedirler. Seramik heykellerinde genellikle figüratif sürreal unsurları kullanmaktadırlar. Azize Önlü imzalı Şahmeran heykeli ise çocuklukta babalarından dinledikleri Şahmeran söylencesini içselleştirmiş olmalarının bir dışa vurumunu içermektedir. Geleneksel Şahmeran motifinin özgün bir stilizasyon ile ele alındığı görülmektedir (Görsel 9).

Görsel 9: Azize Önlü (URL-13).

Melike Canakay Doğan, Türk masallarındaki karakterleri inceyerek bunları seramik heykel olarak yorumlayan bir sanatçıdır. Bu karakterler arasında Şahmeran söylencesinin masal anlatısı da bulunmaktadır. Sanatçının bu konuda bir de yüksek lisans tezi bulunmaktadır(Görsel 10).Bu çalışmada da geleneksel form değişime uğramıştır.

Görsel 10: Melike Canakay Doğan (URL-14).

Nuray Demirel 'Atölye Seramik' adlı atölyesinde öğrencileri ile birlikte çalışmalarını sürdürmektedir. Atölye olarak "Anadolu'dan Esintiler" adıyla Budapeşte, Paris gibi şehirlerde sergiler açmaktadır. Nuray Demirel'in "Şahmeran" adını verdiği seramik heykeli, UNESCO binasında daimi sergilenmeye alınmıştır (Aktı). Bu çalışmada geleneksel form korunmuş olup, eklenen göğüsler ile ana tanrıca kültü vurgulanmıştır (Görsel 11).

Görsel 11: Nuray Demirel (Aktı, 2018).

Gülen Kesova, kendi atölyesinde üretim yaparken bilgisini aktardığı kurslar da düzenlemektedir. Sanatçının Şahmeran konulu çini yorumu form ve deseniyle oldukça özgün ve stilize bir yaklaşım içermektedir (Görsel 12).

Görsel 12: Gülen Kesova (URL-15).

Turgut Tuna, İznik çinisinin canlandırılması için yıllardır çalışmalar yapan bir seramikçidir. Eşi Şebnem Tuna ile birlikte 'Çini Çiftliği' adını verdikleri atölyeyi

kurmuşlar ve burada yeni ve özgün tasarımlar oluşturmaktadırlar. Şebnem Tuna imzalı ve 'yılan tanrıçası Şahmeran' olarak adlandırılan seramik heykel, "her şeyi iyileştiren tanrıçayı evinizin görünen bir yerine yerleştiriniz" (URL-16) şeklinde sunulmaktadır. Bu çalışmada geleneksel Şahmeran motifine oldukça sadık kalınmıştır (Görsel 13).

Görsel 13 : Şebnem Tuna (URL-16).

Kütahyalı sanatçılar Serkan Ünal kardeşi Erkan Ünal ile birlikte seramik çamurundan ürettikleri hayvan figürlerini vazo ve tabak üzerine uygulamış, üç boyutlu bir görsel elde ederek çini ve seramik sektörü içerisinde kendilerine özgü bir yer edinmişlerdir. Çalışmalarında seramik çamuru kullanmayı tercih etmektedirler. Ancak Kütahyanın çini dekoru daima arka fonda yerini almaktadır. Erkan Ünal Anadolu kültürünün ünlü Şahmeran söylencesini geleneksel form anlayışına yakın tasarımıyla eserinde yer vermektedir (URL-17). (Görsel 14). Anadolu'nun önemli seramik merkezlerinden Avanos'ta da Zübeyir Ayhan'ın çalışmasında (Görsel 15) olduğu gibi Şahmeran söylencesi ve geleneksel form canlılığını korumaktadır.

Görsel 14: Erkan Ünal (URL-18)

Görsel 15: Zübeyir Ayhan (URL-19).

Minya Art Studio, Melike Didar ve Aslı Hisarcıkloğlu tarafından kurulmuştur. Ankara'da bulunan atölyenin üretimleri gelenekselden çağdaşa geniş bir kapsam içermektedir. Atölyenin üretimi olan ve genellikle duvar tabağı yüzeyine aktarılmış Şahmeran konulu ve onun geleneksel motifini içeren birçok eser bulunmaktadır. Bir restoran için bolluk ve bereket sembolü olduğuna inanılan Şahmeran konulu bir duvar panosu da hazırlanmıştır (Görsel 16).

Görsel 16: Melike Didar (URL-20).

Berfu Ceren Değirmenci, Anadolu söylenceleri arasında yer alan Şahmeran figürünü çağdaş bir dille seramik form ve yüzey üzerine yansıtmayı hedeflemektedir. Bu çalışmada, "Kadın ve yılan imgesinin vücut bulmuş hali diyebileceğimiz Şahmeran, kırılğan ve güçlü, zarif-güzel ve korkulan olarak anlatılan bir figür olarak en uygun malzeme... porselen seçilmiştir" (Değirmenci, 2019, s. 43). Form olarak ise çaydanlık tercih edilmiştir (Görsel 17, 18).

Görsel 17, 18: B. Ceren Değirmenci (Değirmenci, 2019, s. 52, 51)

Sanatçının seramik heykel yorumunda ise, "...Şahmeran'ın kadın tarafı vurgulanmak istenmiştir ve Şahmeran'ın ölüm anı figüratif bir çalışmayla tasvir edilmiştir. Gözü kapalı hali, ölümüne sebep olan kişiye bile zarar değil yardım eden affedici oluşunu, ölümlerinde bile başı dik duruşu bilgeliğini temsil eder" (Değirmenci, 2019, s. 55). (Görsel 19).

Görsel 19: B. Ceren Değirmenci

(Soldan sağa) **1.** Heykel arkadan detay (Değirmenci, 2019, s. 57). **2.** Heykel önden detay (Değirmenci, 2019, s. 58).

Sonuç

Anadolu söylenceleri dilden dile dolaşarak günümüze ulaşmış olan sözlü halk kültür tarihimizin önemli belgeleridir. Bunlardan birisi de Şahmeran söylencesidir. Yörelere göre farklılıklar olsa da ana yapı hiç değişmemiştir. Yılan söylenceleri dünyada birçok toplumda bulunmaktadır. Anadolu’da yılan genellikle bilge, iyicil bir anlam taşır. Şahmeran resimlerinin eve asılmasının birçok faydası olduğu düşünülmektedir. Kötülüklerden, yangın ve afetlerden korunma, bereket, uğur ve bolluk beklentiler kapsamındadır. Bu resimlerin bir tür tılsım olduğu kabul edilmektedir. Şahmeran söylencesinin geleneksel resim anlatımında birçok semboller kullanılmıştır. Bu sembollerin tarihin eski dönemlerindeki inançlara, ana tanrıca sembolizmine dayandığı düşünülmektedir. Bunlar doğurganlık, bereket, ölümsüzlüğü ifade eden sembollerdir. Şahmeran figürü, unutulmaya yüz tutmuş geleneksel halk sanatlarında, örneğin cam altı resimleri, bakır işlemeciliği, dokumacılık vb. alanlarda hala varlığını sürdürmektedir. Halk söylenceleri tarihsel süreçte eklemelere ve çıkarmalara da uğramaktadır. Yani zamana göre uyarlandığı görülmektedir. Kültürün her alanında etkili olan söylencelerin sanat alanında da yaratıcılığa etkisi hiç kuşkusuz kaçınılmaz olacaktır. Çağdaş sanata masal, hikâye, film, tiyatro oyunu vb. olarak da yansıyan Şahmeran söylencesi, plastik (görsel) sanatların da hala ilham kaynağı olmaya devam etmektedir.

Seramik mozaik ve tuğla tekniği tarihsel süreçte Anadolu mimarisinde kullanılmıştır. Şahmeran heykel ve duvar panosu çalışmasında bu tekniklerin kullanılması Anadolu kültürünün yansıtılmasında aynı eserlerde ikinci bir katman oluşturmuştur. Azize Önlü, Melike Canakay Doğan ve Nuray Demirel söylencenin temel unsurlarından uzaklaşmadan özgün yaklaşımlar geliştirme çabasındadırlar. Gülşen Kesova’nın hem form hem de dekor olarak geleneksel çiniyi çağdaş bir yaklaşımla sunduğunu tespit etmekteyiz. Turgut ve Şebnem Tuna’nın ürettikleri Şahmeranlar ise Anadolu kültüründe olduğu gibi koruyucu, bolluk, bereket getirecek ve evin görünecek bir yerine konulması gereken heykeller olarak sunulmaktadır. Melike Didar’ın bir restoran için hazırladığı duvar panosundaki Şahmeran figürü ile mekâna bolluk ve bereket getirmesi dilenmektedir. Erkan Ünal’ın şahmeran yorumu ise çiniye başka bir boyut yani üçüncü boyutu sunmaktadır. Berfu Ceren Değirmenci’nin Şahmeran ilhamlı çaydanlık çalışmaları form ve yüzeyde söylenceden çağdaş özgün yaklaşımlar üretmektedir. Sanatçının klasik formdaki heykeli Şahmeran söylencesi ile sembolik bağlantılar kurmaktadır. Her bir eser aynı kaynaktan beslenmekle birlikte Şahmeran söylencesi daima sanatçıların farklı özgün yaratılarına ilham olmaktadır.

Sonuç olarak Anadolu değerlerinin, kültürünün çağdaş yansımalarının araştırılması kültürümüzün unutulmadığının günümüz sanatında da yaşamaya devam ettiğinin belirlenmesi adına önemlidir. Bu çalışmada Anadolu'nun binlerce yıllık Şahmeran söylencesinin cumhuriyetimizin yüzüncü yılına ulaştığımız günümüz çağdaş seramik/çini sanatında varlığını sürdürdüğü tespit edilmekte olup gelecekte de birçok sanatçıya ilham olma devam edeceği düşünülmektedir.

Kaynakça

- Biray, N. (2013). Terim Dünyamızda Yılan: Kavram, Anlam ve Yapı Bakımından. *Avrasya Terim Dergisi*, 1(2), 95-113.
- Çağlar Abiha, B. (2014). *Türk Kültür Geleneğinde Şahmaran*. Doktora Tezi. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi.
- Çağlar Abiha, B. (2016). Geleneksel Halk Sanatında Şahmaran Motifleri ve Bu Motiflerin Dili. *Folklor/EdebiyatDergisi*, 22 (88), 99-116.
- Canakay, M. (2009). *Türk Masallarındaki Karakterlerin İncelenmesi ve Seramik Heykel Uygulamaları*. Yüksek Lisans Tezi. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi.
- Değirmenci, B. C. (2019). *Mitoloji ve Anadolu Söylencelerinin Özgün Seramik Form ve Yüzeyle Yansıması*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Güzel, E. ve Oskay, N. (2013). Van'da "Şah-ı Meran" Motifli Örnekler. *Uluslararası Türk Kültürü, Sanatı ve Kültürel Mirası Koruma Sempozyumu/Sanat Etkinlikleri*, 26-29. 06.2013. Bakü, Azerbaycan, 559- 564.
- Öztürk, Ö. (2016). *Dünya Mitolojisi*. (ed. Fırat Çağlıyan). Ankara: Nika Yayınevi.
- Sökmen, S. ve Balkanal, Z. (2018). Anadolu'da Önemli Bir Simge Olan Şahmeran'ın Halk İnanışlarındaki Yeri. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8 (15), 281-296.
- Yılmaz, S. ve Yayan, G. (2022). Mehmet Aksoy'un "Şamanlar ve Mitler Dünyasında" Sergisindeki Eserlerinin Mitolojik Çözümlemeleri. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 9(1), 1-20.

İnternet Kaynakları

- Akkoyun, S. (2022). 34 Meydanda 34 Şahmeran. <https://cevrecihaber.com/2022/05/07/9386>, [Erişim Tarihi: 01.09.2023].
- Aktı, M. (2018). *Negatif Enerjileri Topraklayan Bir Seramik Atölyesi ile Ardındaki Başarılı Kadın*. <https://listelist.com/seramik-atolyesi-nuray-demirel>, [Erişim tarihi: 01. 09. 2023].
- Keskin, K. (2020). *Şahmeran İlk Kez Kamusal Bir Sanat Sergisiyle Mardin'de Vücut Buluyor*. <http://istiklalcaddesi.istanbul/sahmeran-ilk-kez-kamusal-bir-sanat-sergisiyle-mardinde-vucut-buluyor>, [Erişim Tarihi: 01. 09.20 23].
- Koraşlı, D. (2015). *Toprağıyla, İnsaniyle; Ülkesinin Savdalısı: "Fikret OTYAM" (49. Sayı)*, <https://kontrastdergi.com/deniz-korasli-topragiyla-insaniyle-ulkesinin-savdalisi-fikret-otyam-49-sayi/>, [Erişim Tarihi: 01. 09.20 23].
- Yıldırım, Ü. (2022). *Ümit Aslan: "Şahmeran" Serisi*, <https://www.fotofilm.com.tr/sahmeran-efsanesinin-kadina-yansimasi>, [Erişim Tarihi: 01. 09. 2023].

- URL-1:<https://www.arkofcrafts.com/tr/sahmaran-camalti-tablo>, [Erişim Tarihi: 01.09.2023].
- URL-2:<https://osmanlielsanatlari.com/urun/Bakir-el-sanatlari/bakir-kabartma-duvar-tabaklari/bakir-kabartma-sahmeran-duvar-tabak> [Erişim Tarihi: 01. 09. 2023]
- URL-3:<https://www.artuklutelkari.com/urun/sahmeran-motifli-tiftik-dokuma-duvar-halisi> , [Erişim Tarihi: 01. 09. 2023].
- URL-4: <https://www.arkofcrafts.com/tr/bakir-kahve-fincan-takimi> , [Erişim Tarihi: 01. 09. 2023].
- URL-5:<https://www.sumertelkari.com/urun/sahmeran-telkari-islemeli-buyuk-boy-gumus-kolye-1860>, [Erişim Tarihi: 01. 09. 2023]
- URL-6:<https://www.dilekbora.com/ayetli-kolye/483-sahmeran-duasi-gumus-kolye>, [Erişim Tarihi: 01. 09. 2023].
- URL-7: <https://www.altintasonline.com/yilan-altin-sahmeran>, [Erişim Tarihi:01.09.2023].
- URL-8:<https://fikretotyam.com/resimleri/>[Erişim Tarihi: 01 09. 2023].
- URL-9:<https://www.soyakmuzayede.com/urun/3530704/ahmet-gunestekin-1966-sahmeran-tuval-u-zerine-yag-liboya-imzali-2004> , [Erişim Tarihi: 01. 09. 2023].
- URL-10:<https://www.magnetmuzayede.istanbul/muzayede/16870/magnet-dayanisma-muzayedeside-sahmeran-34> , [Erişim Tarihi: 01. 09. 2023].
- URL-11,12:https://www.instagram.com/p/Cd8exFpIzop/?img_index=1, [Erişim Tarihi: 01. 09. 2023].
- URL-13: <http://azizeazimeonlu.com/sahmaran-h35cm/> [Erişim Tarihi: 01. 09. 2023].
- URL-14: <https://www.instagram.com/p/Bk-F8GHg6oT/>, [Erişim Tarihi: 01. 09. 2023].
- URL-15: <https://www.instagram.com/p/CLCoc9zpynQ/?hl=es>, [Erişim Tarihi:01. 09. 2023].
- URL-16: <https://thisismothertongue.com/shop/p/sahmaran-sculpture>, [Erişim Tarihi: 01. 09. 2023].
- URL-17:<https://www.kutahyapostasigazetesi.com.tr/hobi-olarak-basladi/>, [Erişim Tarihi : 01. 09. 2023] .
- URL-18: <https://www.instagram.com/p/CIYvjttHXvw/>, [Erişim Tarihi: 01. 09. 2023].
- URL-19:<https://www.venessaseramik.com/tr/50-cm-sahmeran>,[ErişimTarihi:01.09.2023]
- URL-20: <https://br.pinterest.com/pin/536913586842242520/>, [Erişim Tarihi: 01. 09.2023].